

Tjitske Ypma

Religie en politiek in Soedan

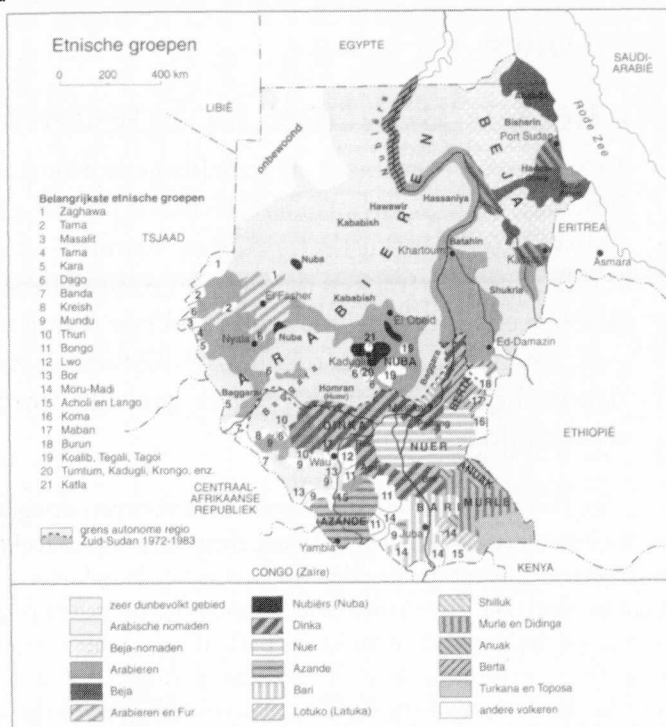
In Soedan is al zeventien jaar een burgeroorlog gaande. Een oorlog tussen het islamitische noorden en het christelijke en animistische zuiden. Kunnen we daaruit de conclusie trekken dat het hier een religieus conflict betreft? Tjitske Ypma onderzoekt de relatie tussen politiek en religie in het onafhankelijke Soedan en kijkt daarbij hoe religie in de politiek gebruikt wordt als machtsmiddel.

Soedan, het land waar al zeventien jaar achtereen een burgeroorlog woedt. Het land van hongersnood en dood. Het land waar christenen onderdrukt worden door moslims. Dit zijn de beelden die in ons hoofd opkomen als we denken aan Soedan. Dat er een oneindig lijkende oorlog woedt is al geen nieuws meer, wel duiken zo af en toe kleine berichtjes over het verloop van de machtsstrijd op in de kranten. Zo stond onlangs nog in de krant dat de twee (noordelijke) leiders van het land nu ook onderling een strijd om de macht voeren. President Al Bashir is het niet eens met geestelijk leider van de Moslim Broederschap en parlementsvoorzitter Al Turabi.¹

De strijd gaat tussen noord en zuid. In het noorden wonen voornamelijk moslims, in het zuiden christenen en mensen met Afrikaanse godsdiensten. Soedan is door het noorden verklaard tot islamitische staat, maar het zuiden verzet zich tegen de noordelijke overheersing. Religie speelt dus een rol in de burgeroorlog. Welke rol is echter niet meteen duidelijk, aangezien er ook noordelijke moslims zijn die meevechten met de zuidelijke christenen en andersom zijn er in het zuiden ook strijdende groepen die gesteund worden door de islamitische regering.

In dit artikel zal ik uiteenzetten welke rol religie speelt in de politiek van het onafhankelijke Soedan. Hierbij moet het begrip politiek breed gedefinieerd worden, aangezien in een groot deel van Soedan strijdende partijen de enige machtsfactor zijn. Deze hebben een belangrijke politieke functie, waardoor het voor mijn probleemstelling ook relevant is te kijken naar de relatie tussen godsdienst en de strijdende partijen.

1 Spits, 5-1-00.

Kaart van de belangrijkste etnische groepen in Soedan. Uit: J. van Beurden, *Sudan. Mensen, politiek, economie en cultuur* (Den Haag 1988).

De verschillende etnische groepen

Om te traceren hoe religie wordt gebruikt in de politiek is het van belang te weten tot welke religies de verschillende volkeren zich rekenen. Naast religie speelt ook cultuur een belangrijke rol bij loyaliteitskwesties. Zo voelen veel moslims zich meer Afrikaan dan Arabier, waardoor ze zich niet bij het op de Arabische wereld georiënteerde regeringsbeleid aansluiten. Daarom zal ook de culturele achtergrond van de verschillende etnische groepen kort worden besproken.

De Niloten in het zuiden vormen traditioneel de kern van het verzet tegen de regering, bijvoorbeeld binnen de Sudan People Liberation Army (SPLA), het zuidelijke bevrijdingsleger. Tot de Niloten behoren onder andere de Dinka, de Nuer en de Shilluk (zie kaartje). Zij zijn voor een deel christelijk, voor een deel hangen ze traditioneel Afrikaanse godsdiensten aan. De Fur in het westen zijn (én voelen zich) niet Arabisch, maar wel

islamitisch, met nog veel pre-islamitische gebruiken. De Beja in het noord-oosten zijn overwegend islamitisch en hingen in het begin de moslim-partij Democratic Unionist Party (DUP) aan, maar hebben later hun eigen politieke partij opgericht, het Beja Congres. Ze hebben een eeuwenoude Afrikaanse cultuur met veel tradities wat botsingen geeft met de huidige regering, die een Arabisch-islamitische identiteit wil kweken.²

De Nuba zijn eveneens moeilijk onder een noemer te brengen. Een deel van hen is islamitisch en wordt door de regering gesteund, een groot deel is echter niet-islamitisch. Zij zijn echter wel ingekapseld in de islamitische staat en zo tweederangsburgers geworden. Daarnaast zitten zij midden in de conflictzone en worden ze zowel vanuit het noorden als vanuit het zuiden geïntimideerd.³ Dit geldt ook voor bijvoorbeeld de Ngok Dinka, die in de Abyei regio in Kordofan lange tijd het evenwicht tussen noord en zuid bewaarden, maar tegenwoordig ook in het geweld betrokken zijn.⁴ De Nilo-Hamieten zijn, naast de Niloten, de tweede grote etnische groep in Zuid-Soedan. Zij wonen vooral in het zuiden en de Bari is het grootste Nilo-Hamitische volk.⁵ Zij zijn vroeger wel geïslamiseerd, maar na de val van het Ottomaans-Egyptische rijk in de jaren 1880 is er van de islamisering van het zuiden weinig overgebleven, op de westelijke Bahr al-Gazal provincie na.⁶

Veertig procent van de Soedanese bevolking ziet zichzelf als Arabier. Veel Arabische stammen wonen langs de Nijl. Zij zijn islamitisch, maar sluiten zich bij verschillende politieke groeperingen aan die hun eigen ideologie hebben. Bijvoorbeeld bij de regerende NIF-partij, ontstaan uit de van oorsprong Egyptische Moslim Broederschap. Anderen zien meer in één van de traditionele sektarische partijen zoals de Umma, die voortkomt uit de oude Mahdi ('verlosser')-familie of de DUP, die een Khatmiyya (familie) Soefisme verleden heeft.⁷

2 J. van Beurden, *Soedan. Mensen, politiek, economie, cultuur* (Den Haag 1998) 21-37. en P. Verney ed., *Sudan, conflict and minorities* (Londen 1995) 29-32.

3 Ibidem.

4 F.M. Deng, *War of visions. Conflict of identities in the Sudan* (Washington 1995) 243-282 en E. de Temmerman, *De hoorn van waanzin. Soedan, Ethiopië, Somalië* (Leuven 1992) 53-56.

5 Van Beurden, *Soedan* 30.

6 L. M. Passmore Sanderson, *Education, religion and politics in Southern Sudan 1899-1964* (Khartoum 1981) 422.

7 G.R. Warburg, 'The sharia in Sudan, implementations and repercussions' in: J.O. Voll ed., *Sudan, state and society in crisis* (Washington 1991) 90- Aldaar 101.

Door het bestaan van al deze verschillende etnische groepen, die bovendien soms ook onderling (religieus) verdeeld zijn, is het moeilijk groepen of partijen te onderscheiden. De noord-zuid tegenstelling als verschil tussen islam en christendom wordt teniet gedaan door zuidelijke moslims die met het zuiden meevechten en het bestaan van noordelijke christenen of andere niet-moslims. In het noord-zuid conflict spelen dus ook andere factoren dan religie een rol. Het beeld van een (religieuze) eenheid in het noorden of het zuiden is een illusie. Toch betekent dit niet dat politici geen gebruik maken van religie, zoals we zullen zien.

De onafhankelijkheid

In 1947 wordt de Juba-conferentie gehouden, waarbij de aanwezigen besluiten Noord- en Zuid-Soedan onder één wetgevende instantie te brengen. Hierbij zijn de zuiderlingen slecht vertegenwoordigd. Een volksstemming wordt afgewezen, omdat dit onmogelijk zou zijn door de chaos van de opkomende burgeroorlog in het zuiden en het grote analfabetisme onder de bevolking.⁸

De zuiderlingen ervaren de onafhankelijkheid van Soedan als een tweede koloniale periode. Het land wordt bestuurd vanuit het noorden en het zuiden heeft minimale inspraak gehad bij het besluit noord en zuid onder één noemer te brengen. Velen van hen voelen zich meer verbonden met bijvoorbeeld Eritreërs dan met de Arabieren. Zij sluiten zich daarom aan bij verschillende afscheidingsbewegingen die het land onveilig maken.

Eerst wordt de burgeroorlog in het zuiden gevoerd door de zogenaamde Anya-Nya, als militaire exponent van de Sudan African National Union (SANN). Het is een guerrillabeweging die streeft naar afsplitsing van Zuid-Soedan. En de Anya-Nya is niet de enige, er zijn veel kleine guerrillabewegingen die slecht georganiseerd zijn. Later worden zij verenigd in de Southern Sudan Liberation Movement (SSLM 1970) onder generaal Joseph Lagu. In 1983 gaan zij over in de Sudan People liberation Movement (SPLM) met als militaire exponent de reeds genoemde SPLA onder John Garang. De SPLA heeft als doel een soort federatie te creëren met het noorden, terwijl de andere (ook de latere Anya-Nya II) voor afscheiding zijn.⁹

8 Deng, *War of visions*, 128-134.

9 Idem, 173

Na de onafhankelijkheid in 1955 ontstaat al gauw een parlementaire democratie met moslimpartijen. De zuiderlingen zijn slecht vertegenwoordigd, zij vormen alleen een soort van oppositie. Er komt geen overeenkomst over een nieuwe grondwet voor geheel Soedan. Niet alleen is er een noord-zuid twist, ook de moslimpartijen kunnen het niet eens worden.¹⁰

In 1958 grijpt generaal Abboud de macht, waarop hij probeert christelijke (buitenlandse) invloed uit het zuiden te verdrijven. Dit duurt tot 1964, wanneer hij uit grote ontevredenheid in het land het veld weer moet ruimen voor een parlement. De moslimpartijen uit het noorden en de zuidelijke delegaties doen nog vredespogingen in de Ronde Tafel Conferentie van 1965, maar dit loopt op niets uit en de guerrilla-oorlog in het zuiden wordt voortgezet.¹¹

De democratie na de onafhankelijkheid wordt door het noorden dus meteen gebagatelliseerd. Het zuiden heeft geen echte vertegenwoordigers, want daar zijn geen verkiezingen, en wordt ook nauwelijks bij de besluitvorming betrokken. Het probeert zijn positie te versterken door militaire oppositie. Men is, ook in het noorden, onbekend met de werking van een democratie en in 1958 vindt de eerste militaire coup al plaats. De politiek kan de problemen niet aan.

Nimeiri

In 1969 grijpt kolonel Jafar Nimeiri de macht. Hij komt op het toneel als bestrijder van het sektarisme (de kleine moslimpartijen zoals de Umma en de DUP) en vanaf 1971 ook van het communisme.¹²

In 1970 wordt de SSLM onder Joseph Lagu opgericht, waarin de zuidelijke guerrillabewegingen zich verenigen. De SSLM fungeert als vertegenwoordiger van het zuiden en is zo een gesprekspartner voor Nimeiri. De weg naar vredesonderhandelingen begint, en eindigt bij de Addis-Ababa overeenkomst in 1972, die vergaande autonomie aan het zuiden belooft, en daarbij de grond onder de voeten van de afscheidingsbewegingen wegneemt.¹³

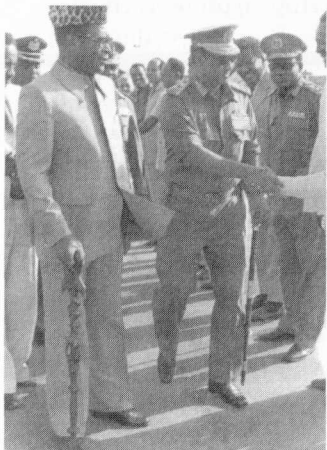
10 Ali 'Sharia law in Sudan: a political predicament' in: A.M. Ahanotu, *Religion, state and society in contemporary Africa. Nigeria, Sudan, South Africa, Zaire and Mozambique* (New York 1992) 103-127. Aldaar 106-107.

11 P. Verney ed., *Sudan, conflict and minorities* (Londen 1995) 12.

12 Warburg, 'The sharia in Sudan', 91.

13 Deng, *War of visions*, 164.

Terwijl het lijkt alsof de zuidelijke leiders eerst Nimeiri's trouwste aanhangers zijn, besluit hij in 1977 de conservatieve moslimpartijen in zijn coalitie op te nemen. Nimeiri begint aan zijn 'Ai-Nahj al-Islami', de islamitische weg, waarin hij zichzelf ziet als 'imam' (opvolger van de profeet) en zegt in de voetsporen te treden van de Mahdi uit de negentiende eeuw. Nimeiri schrijft twee boeken over zijn radicale omslag, waarin hij uitlegt

President Nimeiri schudt de hand van generaal Joseph Lagu, de voormalige leider van de Anya-nya-opstandelingen, tijdens een bezoek aan de Zairese leider Mobutu in juni 1978. Uit: J. van Beurden, *Sudan. Mensen, politiek, economie en cultuur* (Den Haag 1988).

dat hij sinds de mislukte communistische coup in 1971 een islamitische staat als enige doel ziet.¹⁴ Zijn voorheen grootste tegenstander, Sadiq al-Mahdi, de leider van de Umma partij die ook imam wordt genoemd, krijgt van Nimeiri weer een prominente positie. Deze grote ommezwaai kan verklaard worden door de crisissituatie in het land. Nimeiri had de steun van de sektarische partijen nodig om het hoofd in de politiek boven water te houden en had hulp van de Arabische wereld nodig voor de economie.¹⁵

De sektarische moslimpartijen zien de Addis Ababa overeenkomst als een obstakel op de weg naar een islamitische staat. Het zuiden heeft sinds 1972 regionale autonomie gekregen, maar de economie functioneert nog altijd niet en het gebied blijft achtergesteld. Ook op politiek gebied, omdat het niet mag participeren in belangrijke nationale of internationale

besluitvorming. Dit zorgt voor veel interne spanningen. Deze onrust maakt dat Nimeiri een ommezwaai kan maken. Hij zet Joseph Garang, een communist, af als vertegenwoordiger van het zuiden en stelt de gematigder Abel Alier, een pacifist, aan.¹⁶

Bovendien kiest Nimeiri in 1981 uiteindelijk voor een islamitische staat; hij schaft de Addis Abeba overeenkomst eenzijdig af en voert in 1983 de September Wetten in, die het strafrecht van de *sharia* vertegenwoordigen. Dit roept veel verzet op, de Addis Abeba overeenkomst was de basis

14 Warburg, 'The sharia in Sudan', 92.

15 Idem, 92-93 en Deng, *War of visions*, 168-169.

16 Deng, *War of visions*. 155-163.

17 A.S. Sidahmend - Richmond, *Politics and Islam in contemporary Sudan* (Curron

voor een multi-etnische, multiculturele en multireligieuze staat.¹⁷ De oorlog wordt voortgezet en krijgt nu een duidelijk religieus karakter.

In 1984 voert Nimeiri amendementen op de grondwet in, gesteund door de nationale vergadering. Het *sharia* strafrecht wordt nu ook van toepassing op het zuiden. Bovendien wordt de regio in drieën gedeeld om zijn positie te verzwakken. Nimeiri meent nu het goddelijk recht te hebben om te regeren en Soedan lijkt een theocratische staat te worden.¹⁸

De relatie tussen religie en politiek is bij Nimeiri puur pragmatisch. Eerst stelt hij zich nog op als vreedstichter en daarmee tolerant wat betreft godsdienstverschillen, later noemt hij zichzelf 'imam' en voert de September Wetten in. Deze politiek wordt ook gereflecteerd in zijn wisseling van politieke bondgenoten. Terwijl hij eerst de kleine moslimpartijen bestrijdt, worden zij later zijn bondgenoten (ook al blijft Sadiq-al Mahdi Nimeiri's September Wetten als niet-islamitisch bestempelen¹⁹). Omgekeerd zijn de zuidelijke leiders eerst zijn bondgenoten, terwijl hij ze later heel abrupt in de steek laat met de eenzijdige afschaffing van de Addis Abeba overeenkomst.

Nimeiri gebruikt religie dus als politiek machtsmiddel. Hij kijkt steeds eerst naar zijn eigen positie en weegt dan af welke (religieuze) koers hij moet varen om de macht in handen te houden. De islam zorgt dat hij belangrijke bondgenoten krijgt, zoals Egypte. Omgekeerd legitimeert hij de politieke koers die hij uiteindelijk vaart met zijn keus voor de islam.

Post-Nimeiri

Er volgt een periode van grote economische crisis, het IMF wordt ingeschakeld en de vakbonden krijgen een politieke stem. In 1985 wordt Nimeiri's bewind beëindigd door een militaire coup, en het leger neemt samen met de vakbonden en de politieke partijen de touwtjes in handen. Aan het hoofd staat de Umma-partij onder Sadiq al-Mahdi. De eerste twee coalities worden gevormd met de Democratic Union Party (DUP), die daarna met de DUP én de National Islamic Front (NIF, het partijorgaan van de Moslim Broederschap in Soedan), terwijl de zuidelijke partijen steeds voornamelijk oppositie voeren in de Union of Sudanese African Parties

1997) 142.

18 Ali, 'Sharia law in Sudan', 113-115.

19 O' Fahey, 'Islamic hegemonies in the Sudan' in: *Muslim identity and social change in sub-saharan Africa* (Londen 1993) 21-36.

(USAP). De DUP vormt binnen de regering vaak de oppositie, zodat de andere twee partijen liever alleen verder gaan, met als grote doel het stichten van een islamitische staat in heel Soedan.²⁰

De oorlog legt in het zuiden nog altijd de economie plat en de onrust verspreidt zich naar het noorden. De roep om vrede en een definitieve oplossing wordt nu ook daar steeds sterker. Na eerdere initiatieven van andere partijen (de Koka Dam onderhandelingen) sluit de DUP in 1988 een vredesovereenkomst met de SPLM/SPLA, het Sudanese Peace Initiative.

Hasan Al-Turabi. Uit: J. van Beurden, *Sudan. Mensen, politiek, economie en cultuur* (Den Haag 1988).

Dit initiatief wordt door de regering-Mahdi teniet gedaan en de daaropvolgende onrust, met de enorme inflatie, doet de regering opstappen. De NIF en de Umma partij maken zich samen sterk voor het terugdringen van de DUP. Het leger grijpt echter in en het United National Front wordt gevormd, met een brede basis. Zelfs de tot dan toe relatief onbeduidende

Communist Party of Sudan (CPF) en de vakbonden worden opgenomen. Het Sudanese Peace Initiative vormt het kader waarin de partijen zullen gaan samenwerken, zodat ook het zuiden ermee in kan stemmen en er eindelijk een periode van rust kan ontstaan. Alleen de NIF doet niet mee, zij wil zich slechts inzetten voor een islamitische staat.²¹

Net als de zuidelijke partijen het met de SPLM/SPLA eens zijn geworden over de basisvoorwaarden voor vrede en Sadiq al-Mahdi naar Addis Abeba zal afreizen voor vredesonderhandelingen pleegt een groep radicale officieren in 1989 een coup onder leiding van generaal Al-Bashir. Later blijkt dat de Moslim Broeders erachter zitten. Geestelijk leider van de NIF is dr. Hasan Al-Turabi. Hij heeft onder Nimeiri altijd al grote invloed gehad, en bepaalt vanaf nu de politieke agenda.²² Het vredesproces vindt zijn einde en de oorlog zet zich voort.

20 Sidahmed - Richmond., *Politics and Islam in contemporary Sudan*, 149-151.

21 Idem, 153.

22 Deng, *War of visions*, 179 en 467.

Deze coup is niet echt een grote verrassing. Nieuwe islamitische bewegingen zijn de laatste jaren ontstaan met grote en fanatieke aanhang. De Moslim Broederschap wordt vanaf 1962 een effectieve politieke beweging als Hasan Al-Turabi uit het buitenland terugkeert en de beweging gaat leiden.

In 1991 verenigt de oppositie zich in de Nationale Democratische Alliantie; de noordelijke moslimpartijen DUP en de Umma-partij, samen met de Communistische partij, het Beja Congres en de zuidelijke partijen. Door de opleving van het geweld en de autoritaire houding van de NIF-regering en het leger worden de verschillende partijen steeds meer naar elkaar toe gedreven. Zij sluiten een akkoord waarin zij de gezamenlijke doelen vastleggen.²³ De strijd tussen de verschillende ideologieën lijkt hiermee gestreden, alle partijen behalve de NIF kunnen het eens zijn over de fundamenten van een nieuw Soedan.

Na Nimeiri beginnen politieke en religieuze voorkeuren erg door elkaar heen te lopen. Afkeer van het NIF-regime brengt de verschillende partijen en groeperingen, ongeacht hun religieuze voorkeur, bij elkaar. Het gezamenlijke doel, vrede in een seculiere staat, zorgt voor terugdringing van religieuze motieven. Toch is er een sterke, fanatieke beweging aan de macht, die religie wel bovenaan de politieke agenda zet. Anders dan bij Nimeiri is er bij de Moslim Broeders geen sprake van pragmatisme; er is maar één doel, namelijk een islamitisch Soedan.

Politiek en religie in het zuiden

Alhoewel het christendom in het zuiden niet direct de reden is voor het zuidelijke verzet, draagt het wel zijn steentje bij aan het vormen van een zuidelijke eenheid en wordt in die zin ook gebruikt als politiek machtsmiddel.

Onder het condominium (1898-1955) komen veel missionarissen het land binnen, stichten schooltjes, ziekenhuizen en brengen de heilige boodschap. In het begin mislukken de missies genadeloos. De Nilotische trots zorgt voor verzet, vroeger tegen het arabisch imperialisme, nu tegen het christendom.²⁴ Langzaam beginnen de Niloten echter de moderne medische technieken te waarderen en zien ze ook het nut van educatie in. Ze beseffen dat ze enige scholing nodig hebben om hun cultuur te behouden,

23 *Future. Magazine voor en door vluchtelingen in Nederland* 2 (1997) 9-14.

24 Sanderson, *Education, religion and politics in Southern Sudan* 425-427.

ze moeten kunnen optreden als gelijkwaardige tegenpartij.²⁵

Zo bezoeken de Niloten in de jaren vijftig steeds meer de scholen van de missionarissen. Laat in de jaren vijftig begint de religie zelf ook steeds meer voet aan de grond te krijgen en in de jaren zestig draagt het christendom bij aan het gevoel van solidariteit jegens andere zuiderlingen.²⁶ Het christendom wordt een bindende factor.

Het noorden ziet het zuiden als wettelijk deel van hun Arabisch-islamitische invloedsfeer. Volgens hen hebben de Britten en missionarissen tijdens het condominium zich het gebied onrechtmatig toegeëigend en geëxploiteerd.²⁷ Daarom is een 'jihad' (heilige oorlog) gerechtvaardigd en is het zuiden 'land van oorlog', zoals de moslimwereld 'land van vrede' is. Omgekeerd zien de zuiderlingen het noorden als gebied waar oorlog heerst en waar waarden en normen niet bestaan. Tegen de 'agressors' uit het noorden wordt daarom hardnekkig strijd gevoerd. Deze indrukken stammen nog uit de tijd dat de noorderlingen op slavenjacht gingen in het zuiden, waaruit een duidelijk gebrek aan normbesef bleek.²⁸ Dit beeld wordt later nog eens bevestigd, anno 1999 worden er in het zuiden opnieuw mensen tot slaaf gemaakt.

In de jaren zestig worden de missionarissen uit het zuiden verdreven en begint de regering onder leiding van Muhammed Ahmad Mahjub een 'jihad' tegen het zuiden, waarbij de christelijke instellingen worden vernietigd. Als blijkt dat dit bijna geen effect heeft op het verloop van de oorlog, is duidelijk dat het in het zuiden niet draait om het christendom, maar om het zuiderling zijn. Dit gevoel van gezamenlijke identiteit is wel deels met behulp van het christendom tot stand gekomen.²⁹

Als de missionarissen verdreven zijn, gaat de kerk gaat vanaf 1964 verder onder Afrikaanse leiding.³⁰ Terwijl de kerk officieel scheiding tussen kerk en staat proclameert, worden politieke tintjes toegevoegd aan religieuze liederen. Ook zien de Niloten in hoofdstuk 18 van Jesaja een legitiematie van hun doel³¹: 'Nubië.....Zo zal men de lijken van de vijand achterlaten als aas voor roofvogels en wilde dieren.....Er komt een tijd,

25 Deng, *War of visions*, 205-207.

26 Sanderson, *Education, religion and politics in Southern Sudan* 427-430.

27 Deng, *War of visions*, 210.

28 Idem, 201.

29 Sanderson, *Education, religion and politics in Southern Sudan*, 430-431.

30 Idem, 421.

31 Deng, *War of visions*, 220.

dat dit volk, rijzig en glanzend, wijd en zijd gevreesd, gespierd en tiranniek, dat dit land, met rivieren doorsneden, geschenken zal brengen aan de Heer. Ze zullen komen naar de berg Sion, naar de plaats waar hij wordt vereerd.' God belooft hen (de gezanten van Nubië) dus de uiteindelijke overwinning.³²

Hoewel de kerk in de jaren zeventig optreedt als bemiddelaar tussen de verschillende partijen, komt in de oorlog vaak het christendom naar voren als dé beweging tegen de islam. De kerk voorziet de zuiderlingen van doctrines en waarden om de Noord-Soedanese claim op superioriteit te betwisten.³³ Bovendien heeft de kerk scholing geïntroduceerd wat de zuiderlingen meer aanzien geeft in de ogen van de noorderlingen. De waarden en doctrines van de moderne christelijke kerk worden gebruikt door de SPLM/SPLA. Zo verenigen, met een gezamenlijk doel en een gezamenlijke ideologie, de verschillende tribale eenheden zich in een algemene bevrijdingsbeweging.

Soldaten van het Zuid-Soedanese Sudanese People's Liberation Army in Mapel (El-Buheyraat). Uit: J. van Beurden, *Sudan. Mensen, politiek, economie en cultuur* (Den Haag 1988).

32 *Groot nieuws bijbel* (Haarlem 1989) 823-824. (Jesaja 18, 1-7).

33 Sanderson, *Education, religion and politics in Southern Sudan* 431; Deng, *War of visions*, 221-222.

Religie speelt in het zuiden dus een belangrijke rol als bindmiddel voor de verschillende groepen. De christelijke ideologie geeft de zuiderlingen een gezamenlijk identiteitsgevoel, en, misschien nog wel belangrijker, een met de islam te vergelijken tegenbeweging. Door het christendom weten de zuiderlingen zich als gelijkwaardige gesprekspartners te presenteren; het brengt scholing en het voor moslims belangrijke monotheïstische gedachtengoed mee. De zuiderlingen kunnen zo niet meer als barbaren of heidenen worden gezien.

Daarnaast heeft het christendom een belangrijke rol bij het tot stand komen van een zuidelijk nationalistisch gevoel en een politiek programma. Door het christendom is het streven naar een seculiere staat met vrijheid van godsdienst gemeengoed geworden. Toch is de religie niet meer dan een dun laagje over traditionele gebruiken heen. En de rol van religie als bindmiddel is, zoals later blijkt, ook niet heel erg sterk.

Het verloop van de oorlog

Verschillende stammen hebben zich, zoals gezegd, aangesloten bij de SPLA. Zelfs enkele moslimgroepen uit het zuiden zijn lid van de beweging. Toch bestaat de beweging hoofdzakelijk uit Dinka, alleen al omdat dat simpelweg de grootste groep in het zuiden is. Door een gezamenlijk doel zijn de verschillende stammen tot elkaar gekomen, maar de oude stammentwisten blijken niet geheel vergeten en vergeven.

In Ethiopië vindt een machtswisseling plaats waarna er duizenden vluchtelingen terugkeren. De SPLA versterkt er zijn manschappen mee, waarbij kinderen niet gespaard worden. Hierop volgt een golf van kritiek uit het Westen. Daarnaast wordt het eenmansbewind van John Garang steeds autoritairder.³⁴ Deze factoren zorgen ervoor dat de bom in de gelederen van de SPLA barst.

Naast de SPLA bestaat de Anya-Nya II, een opvolger van de Anya-Nya I, die in de eerste plaats streeft naar afscheiding. Drie prominente figuren binnen de SPLA, Gordon Kong, Lam Akol en Riek Machar scheiden zich in 1991 af van John Garang en sluiten zich aan bij de Anya-Nya II. Er volgt een golf van geweld in het Dinka-territorium. De overheid ziet zijn kans schoon en geeft zijn steun aan de afscheidingsbeweging, om de vijand te verzwakken. De NIF en de nieuwe beweging onder Lam Akol (een Shilluk) overleggen in januari 1992 in Frankfurt over de toekomst van Soedan.

³⁴ Deng, *War of visions*, 232.

Akol tekent een verdrag voor een federatieve staat tijdens een overgangsperiode, waarin bepaald wordt of eenheid een mogelijkheid kan zijn, of dat vrede alleen verkregen kan worden door afscheiding.

Verschillende personen zijn het hier niet mee eens en stappen op. Voor velen is directe afscheiding de enige mogelijkheid. Anderen, waaronder de SPLA, geloven dat het zuiden automatisch bevrijd wordt als het noorden seculier en democratisch wordt. Deze laatste visie wordt ook van harte gedeeld door de noordelijke oppositiegroepen, die aan de SPLA hun krachten ontleen. Zonder de SPLA zou de Nationale Democratische Alliantie geen strijdtroepen van betekenis hebben.³⁵

Het christendom blijkt dus niet sterk genoeg als bindmiddel. Splitsingen in de bevrijdingsbeweging ontstaan en de strijd woedt niet langer voornamelijk tussen noord en zuid, maar nu ook tussen de verschillende partijen binnen het noorden en binnen het zuiden.

De tegenstanders van het regime worden verdeeld en beheerst, maar ook het regime zelf is tegenwoordig verdeeld, zoals blijkt uit het recente krantenartikel³⁶.

Religie als breekmiddel

Religie kan niet alleen een bindende factor zijn in de politiek, maar ook een brekende factor. Veel moslims vinden dat de missionarissen en de kerk integratie van het religieus, etnisch en cultureel heterogeen zuiden in het islamitische noorden hebben belemmerd. Dit was inderdaad de bedoeling van de separatistische politiek van de Britten, maar gaat niet op voor de hele geschiedenis. Lange tijd, bijvoorbeeld tussen 1800 en 1900, en gedurende de eerste 25 jaar van de Britse overheersing, was er helemaal geen algemeen anti-islamitische sfeer. Door de neerbuigende houding van de noorderlingen ten opzichte van de zuiderlingen en de geschiedenis van de slavenjachten namen de trotse Niloten echter een assertieve houding aan, waar verzet tegen Arabische overheersing en de islam bij hoorde. Gedurende de onafhankelijkheid bleef het gebied bovendien achtergesteld wat voor de zuiderlingen nog meer reden was zich van de noorderlingen te willen bevrijden. De noorderlingen hebben het dus aan zichzelf te danken dat de meeste zuiderlingen meer voelen voor het christendom dan de is-

³⁵ Idem, 232-237.

³⁶ Zie noot 1.

lam, het christendom biedt een alternatief tegen de arabisch-islamitische overheersing.³⁷

Conclusie

Op de vraag naar de relatie tussen religie en politiek in Soedan zijn veel antwoorden mogelijk. Deze worden ten dele bepaald door de religieuze of politieke voorkeur van de auteurs. Zo legt een auteur als F.M. Deng de nadruk op het imperialistisch karakter van de islam³⁸, terwijl een auteur als R. S. O'Fahey probeert aan te tonen dat de islam in zijn oorspronkelijke vorm al eeuwen in Soedan voorkomt³⁹. Ik sluit me aan bij F. M. Deng, die de rol van de islam heden ten dage totaal afscheidt van de rol van de islam in het oude Soedan, omdat hij overtuigend aantoonde dat de islam van vandaag meer een cultureel imperialistische exponent van de Arabische cultuur is dan een religie.⁴⁰ De politieke ontwikkelingen staven dat, aangezien de oudere moslimpartijen zich van het huidige bewind van de Moslim Broederschap hebben afgekeerd.⁴¹

In de geschiedenis van Soedan na de onafhankelijkheid heeft de democratie vaak religieuze partijen aan de macht gebracht. Deze hielden zich zo weinig bezig met de landsbelangen dat ze werden afgezet door militairen. Van deze coups zijn er vijf geweest sinds 1955, de laatste was de coup van generaal Bashir in 1989, wat uiteindelijk geleid heeft tot de NIF-regering. Religie speelde telkens weer een rol bij de verkiezingen. De invoering van de *sharia*, de islamitische wet, was steeds het hete hangijzer. Voor oprechte moslims moet een islamitische staat met de *sharia* als wetgevende instantie het uiteindelijke doel zijn, maar de problemen die zouden ontstaan bij de invoering ervan in een etnisch en religieus verdeeld land als Soedan deden de regeringsleiders nogal eens terugschrikken. Bovendien heerste er grote onenigheid over wat nou de precieze interpretatie moest zijn van zulke wetten. Een ambivalente houding van de bevolking jegens de invoering van de *sharia* was dan ook steeds het resultaat.

Onder Nimeiri kwamen de moeilijkheden rond de invoering van de

37 Sanderson, *Education, religion and politics in Southern Sudan*, 422.

38 Deng, *War of visions*, 205-211.

39 O' Fahey, 'Islamic hegemonies in the Sudan', 21-36.

40 Deng, *War of visions*, 147-148.

41 Zie de overeenkomst getekend door de verschillende partijen in: *Future Magazine voor en door vluchtelingen in Nederland* 2 (1997) 9-14 en Deng, *War of visions*, 21.

sharia al duidelijk naar voren. Maar bij hem bleek religie uiteindelijk een dankbaar instrument om de macht in handen te houden. De islam kreeg daarom een prominente plaats op zijn politieke agenda. Hierin verschilt hij met de leiders Sadiq al-Mahdi en Hassan al-Turabi. Zij lijken oprecht gelovigen die altijd als enige doel hebben gehad het stichten van een islamitisch Soedan, zij het op verschillende manieren. Terwijl Mahdi de verscheidenheid in het land meer lijkt te erkennen (De Umma-partij heeft zich aangesloten bij de Nationale Democratische Alliantie) en zijn achterban vindt onder de traditionele moslimbevolking, geeft Turabi leiding aan een totaal andere, nieuwe beweging, die de islam op de eerste plaats van de politieke agenda plaatst.

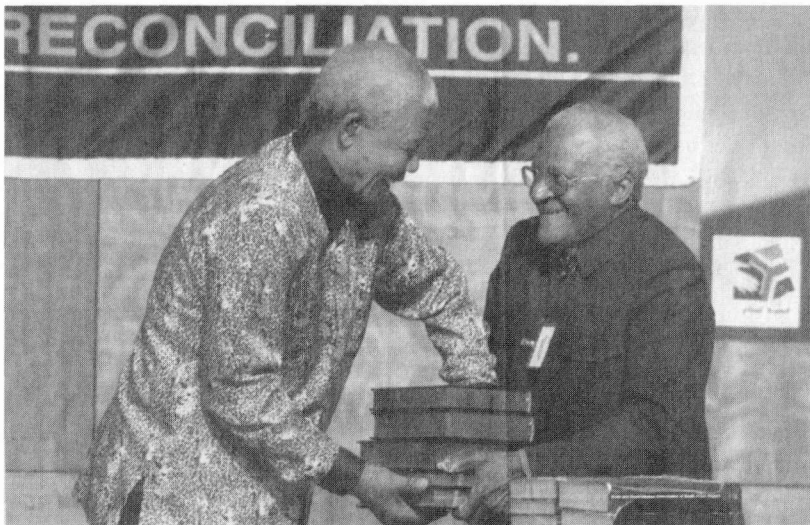
Al met al is de binding tussen de islam en de politiek in het noorden sinds de onafhankelijkheid altijd groot geweest, ook vandaag de dag nog onder het NIF-regime. Nimeiri noemde zich, net als politiek leider van de Umma-partij Sadiq Al-Mahdi, imam en Hasan Al-Turabi is zowel geestelijk leider van de Moslim Broederschap als parlamentsvoorzitter. Religie is dus duidelijk een handig instrument en machtsmiddel voor politici. Sinds de oprichting van de Nationale Democratische Alliantie in 1991 lijkt het er echter op dat de islam bij de oppositie van zijn prominente plaats op de politieke agenda verstoten is.

In het zuiden diende het christendom niet zozeer als geloof op zich, maar vooral als verweer tegen Arabisch-islamitische assimilatie. Het gaf kleur aan het zuiderling-zijn en was daarmee een bindmiddel. De traditionele Afrikaanse identiteit met zijn spirituele en morele aspecten kwam in de strijd tegen de Arabische overheersing ook steeds duidelijker naar voren. Maar voor de zuiderlingen was het duidelijk dat er een scheiding tussen kerk en staat moest zijn, dus gebruikten ze religie niet als openlijk propagandamiddel op hun politieke agenda. Wel propageerden de zuiderlingen (en ook veel noorderlingen) een seculier staatsstelsel om hun geloof en tradities te kunnen belijden en behouden. Het christendom had bij hen dus indirect invloed op de politiek, zonder dat het diende als machtsmiddel voor politici.

Sinds de splitsingen in de gelederen van de zuidelijke verzetsbeweging blijkt geloof op zich niet sterk genoeg als bindmiddel. Religieuze en politieke voorkeuren lopen door elkaar; ruzies en allianties breken dwars door de banden van de geloofsgemeenschappen heen. Zo hebben in het noorden de oudere moslimpartijen zich aangesloten bij de Nationale Democratische Alliantie, waar ook de (overwegend christelijke) SPLA in zit. De

NIF-regering steunt de andere (animistische en christelijke) afscheidingsbeweging, de Anya-Nya II. Ook het recente bericht over de machtsstrijd tussen Al-Bashir en Turabi bevestigt dat geloof (de Islam) niet het enige is dat telt.⁴² Toch is de relatie tussen religie en politiek in Soedan niet slechts iets uit het verleden, want de heersende partij is nog altijd de fundamentalistische Moslim Broederschap.

42 Zie noot 1.

Aartsbisschop Tutu overhandigt het rapport van de Waarheidscommissie aan de toenmalige president van Zuid-Afrika, Nelson Mandela. Uit: *NRC Handelsblad* 30-10-1998.